КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

АНТОНЮК П. Є.,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

АНТОЩУК А. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

КУЦИЙ Р. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного
та приватного права
*(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)*

УДК 343.985:343.148
DOI https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.39

ТАКТИКА ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглядається отримання зразків для експертизи як слідча (розшукова) дія та відповідний засіб доказування. За результатами дослідження пропонується деталізувати структуру отримання зразків для експертизи та виділяти підготовчий, робочий та заключний етапи її проведення. Розглядаються дії суб'єкта розслідування на кожному з виділених етапів відповідно до їх мети та завдань. Аналізуються види зразків для експертизи та порядок їх отримання відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України. Відстоюється думка щодо необхідності правильного розуміння біологічних зразків особи: всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи як біологічної істоти.

Акцентується увага на примусовому відібранні біологічних зразків особи та конфліктному характері такої слідчої ситуації з огляду на відсутність нормативно закріпленого механізму реалізації примусового відібрання біологічних зразків особи в кримінальному провадженні та неможливості уникнути застосування примусу. Зазначаються такі біологічні зразки особи, отримати які неможливо, навіть при застосуванні примусу. Пропонується система тактичних прийомів та організаційних заходів, які б дозволили суб'єкту розслідування мінімізувати механізм примусу при отриманні зразків для експертизи та сприяли забезпеченню ефективного результату зазначеної слідчої (розшукової) дії у вигляді достовірних, достатніх та допустимих зразків.

Обґрунтовується важливість процесуального та тактичного забезпечення отримання зразків для експертизи як слідчої (розшукової) дії, що не лише

гарантує отримання доказів, а й впливає на результати подальшого проведення експертизи та визнання висновку експерта допустимим доказом.

Ключові слова: *отримання зразків для експертизи, біологічні зразки особи, зразки з речей, зразки з документів, проведення експертизи, примусове відібрання зразків, види зразків, система тактичних прийомів.*

Antoniuk P. Y., Antoshchuk A. O., Kutsyi R. V. Tactics of obtaining samples for examination in criminal proceedings

The article considers the receipt of samples for examination as an investigative (search) action and an appropriate means of proof. According to the results of the study, it is proposed to detail the structure of obtaining samples for examination and to distinguish the preparatory, working and final stages of its implementation. The actions of the subject of investigation at each of the selected stages in accordance with their purpose and objectives are considered. The types of samples for examination and the procedure for obtaining them in accordance with the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine are analyzed. There is an opinion about the need to properly understand the biological samples of a person: all the samples associated with the life of a person as a biological being.

Emphasis is placed on the forced taking of biological samples of a person and the conflicting nature of such an investigative situation given the lack of a normative mechanism for the forced taking of biological samples of a person in criminal proceedings and the inability to avoid coercion. There are such types of biological samples of the person which it is impossible to receive, even at application of coercion are noted. A system of tactics and organizational measures is proposed, which would allow the subject of investigation to minimize the mechanism of coercion in obtaining samples for examination and help ensure the effective result of the specified investigative (search) action in the form of reliable, sufficient and acceptable samples.

The importance of procedural and tactical support of obtaining samples for examination as an investigative (search) action is substantiated, which not only guarantees the receipt of evidence, but also affects the results of further examination and recognition of the expert's opinion as admissible evidence.

Key words: *obtaining samples for examination, biological samples of a person, samples of things, samples of documents, examination, forced sampling, types of samples, system of tactics.*

Вступ. Проведення експертизи – встановлення фактичних даних про подію кримінального правопорушення за допомогою спеціальних знань – є надзвичайно важливим механізмом доказування в кримінальному провадженні. Результати експертизи у вигляді висновку експерта дозволяють не лише збирати та перевіряти докази, а й оцінювати їх всіма учасниками провадження. Для вирішення певних завдань експертизи (ідентифікаційних, діагностичних) може виникнути необхідність в отриманні порівняльних зразків різного роду. Отримання зразків для експертизи – складна слідча (розшукова) дія змішаного характеру, де джерелом інформації виступає одночасно і особа, і матеріальне середовище [1, с. 292–293]. Крім того, процесуальна процедура її забезпечення та проведення вимагає від суб'єкта розслідування застосування різних процесуальних механізмів, в тому числі, примусу.

При цьому за умови відсутності нормативно закріпленого механізму здійснення примусового відбирання біологічних зразків у особи як на державному, так і на відомчих рівнях проведення суб'єктами розслідування цієї процесуальної дії відбувається, виходячи з наявних власних можливостей щодо забезпечення примусу, процесуального статусу особи, у якої відбирають біологічні зразки, власного рівня правової та професійної культури суб'єкта розслідування, характеру та лінії поведінки сторони захисту, мети розслідування тощо.

Тому надзвичайно важливим є не лише досконале дотримання процесуальних вимог отримання зразків для експертизи, а й чітке розуміння щодо виду зразків, можливих способів їх отримання та застосування системи тактичних прийомів щодо реалізації мети зазначеної слідчої (розшукової) дії. Це, в свою чергу, дозволить мінімізувати застосування примусу, забезпечивши при цьому ефективність отриманого результату у вигляді достатніх, повних та безсумнівних зразків для експертизи.

Окремим аспектам отримання деяких видів зразків для експертизи в кримінальному провадженні присвятили свою увагу такі українські вчені, як О.В. Козак [2], В.І. Галаган [3], Л.Т. Котляренко [4], О.В. Баулін [5], Н.С. Карпов [6]. Але відсутність криміналістичних рекомендацій у вигляді системи тактичних прийомів щодо проведення зазначеної процесуальної дії, на наш погляд, негативно впливає на подальше проведення експертизи й, відповідно, на результати розслідування в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути отримання зразків для експертизи як засіб доказування, через який реалізується система тактичних прийомів щодо забезпечення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії; запропонувати систему тактичних прийомів та організаційних заходів на кожному етапі її проведення.

Результати дослідження. Під час здійснення доказування в кримінальному провадженні одним із законних та ефективних засобів збирання, перевірки та оцінки доказів є проведення експертизи. Висновок експерта є процесуальним джерелом доказів, а фактичні дані у ньому, що мають значення для кримінального провадження, – доказами.

Фактичні дані, які містить висновок експерта, оцінюють як допустимі, якщо їх отримано згідно з порядком, встановленим КПК України. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) законодавець визначає [7]: підстави проведення експертизи (ст. 242), порядок залучення експерта сторонами кримінального провадження (ст. 243, 244) та судом (ст. 332), права, обов'язки та відповідальність експерта (ст. 69, 70), форму та зміст висновку експерта (ст. 101, 102), порядок отримання зразків для експертизи (ст. 245).

Тобто в умовах змагальності сторін кримінального провадження докази, отримані в результаті проведення експертизи, можуть бути визнані судом недопустимими, якщо порушено процедуру отримання зразків для експертизи.

У криміналістичній літературі зустрічаються класифікації зразків за різними критеріями: за характером ознак, за часом та умовами їх виникнення, за процесуальною процедурою отримання [8].

Так, за характером ознак усі зразки поділяють на:

– такі, що є носіями ознак іншого об'єкта (відбитки пальців рук, стріляні кулі, гільзи тощо);

– такі, що є носіями власних ознак (зразки крові, слини, ґрунту тощо).

Залежно від часу та умов виникнення виокремлюють зразки:

– вільні, які виникли до початку провадження та не пов'язані з ним;

– експериментальні, які відбирають у заданих умовах під час провадження у зв'язку з підготовкою до проведення експертизи;

– умовно-вільні, що виникли після початку провадження, але не пов'язані з підготовкою до проведення експертизи.

Відповідно до встановленого процесуального порядку, закріпленого у ст. 245 КПК України, законодавець пропонує розрізняти [7]:

– зразки з речей;

– зразки з документів;

– біологічні зразки особи.

При цьому законодавець не роз'яснює поняття «речі», «документи» та «біологічні зразки особи». Спираючись на дефініції, запропоновані законодавцем, під речами слід розуміти матеріальні об'єкти, пов'язані з подією правопорушення (ст. 98 КПК України); під документами – спеціально створені з метою збереження інформації матеріальні об'єкти, які

містять зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ст. 99 КПК України).

Щодо біологічних зразків особи, то, виходячи із запропонованої кримінальним процесуальним законом класифікації, під біологічними зразками особи слід розуміти всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи як біологічної істоти [9, с. 226–227]. Таким чином, до біологічних зразків особи належать: зразки відбитків пальців рук, почерку, мовлення і голосу особи, зразки відбитків зубів, відбитків будь-яких поверхонь тіла людини (губ, ліктів, ступень ніг тощо), запахові сліди людини, а також усі зразки біологічного походження в їх класичному розумінні (слина, кров, сперма, піт, волосся, нігті тощо). Правильне розуміння виду та характеру біологічних зразків особи дозволить не лише тактично правильно організувати процедуру їх отримання, але й гарантуватиме дотримання процесуального порядку їх появи у матеріалах провадження, що надалі унеможливить сумніви щодо їх допустимості.

Порядок відібрання зразків з речей і документів визначено у ст. 160–166 КПК України (тимчасовий доступ до речей і документів), а відбирання біологічних зразків у особи здійснюють за правилами, визначеними у ст. 241 КПК України (освідування). Крім того, у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження у передбаченому законом порядку (ст. 160–166 КПК України) має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. В такому випадку проведення цієї слідчої (розшукової) дії набуває проблемного характеру з точки зору організаційного й тактичного аспектів реалізації примусової процедури отримання біологічних зразків особи.

Отримання зразків для експертизи повинне починатися з підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Підготовка до отримання зразків для експертизи включає в себе:

1. Визначення мети слідчої (розшукової) дії та виду зразків, які планується отримати. Ця стадія передбачає визначення виду експертизи, проведення якої планується, завдань експертизи та конкретних задач, що ставляться на вирішення експерта.

2. Отримання консультації експерта з відповідної експертної спеціальності щодо виду та обсягу необхідних зразків для вирішення завдань експертизи з метою отримання об'єктивних фактичних даних про об'єкт експертизи.

Якщо отримання зразків для експертизи передбачає застосування технічних засобів або спеціальних знань, слідчий повинен в тому числі з'ясувати під час консультації, які саме технічні засоби можуть бути використані та якого спеціаліста необхідно залучати.

3. Визначення місця перебування речей і документів, зразки з яких планується отримати, та їх володільця, а також відсутність законних обмежень щодо отримання доступу до них.

Визначення місця перебування особи та її стану, якщо планується отримання біологічних зразків у особи, та можливості отримання від неї певних зразків.

4. Визначення обсягу отримання зразків для експертизи як слідчої (розшукової) дії: достатньо буде отримати копії (або відбитки) речей і документів чи необхідно буде проводити їх тимчасове вилучення; які саме біологічні зразки особи планується отримати, в якій кількості, якої якості тощо.

5. Визначення відповідного процесуального статусу особи в разі необхідності отримання біологічних зразків у особи: підозрюваний, свідок чи потерпілий. Якщо з'ясується, що особа не має певного процесуального статусу, провести відповідні процесуальні дії: затримання, допит, вручення повідомлення про підозру тощо.

4. Забезпечення кримінальної процесуальної можливості отримання зразків для експертизи: наявність ухвали суду щодо тимчасового доступу до речей і документів з метою отримання зразків для експертизи; наявність постанови прокурора для отримання біологічних зразків у особи або ухвали суду для примусового відібрання біологічних зразків у особи.

5. Визначення кола учасників отримання зразків для експертизи. Учасники отримання зразків для експертизи є обов'язкові і факультативні.

Під час отримання зразків з речей і документів обов'язковим учасником є лише суб'єкт розслідування: поняті можуть не залучатися до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, причому дотримання умови безперервної відеофіксації ходу та результатів процесуальної дії в даному випадку не є обов'язковим.

Щодо отримання біологічних зразків у особи, то відповідно до встановленого порядку слідчий зобов'язаний запросити не менше 2 понятих (однієї статті з особою, отримання зрізків у якої планується), крім випадків безперервного відеозапису ходу проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Рекомендується залучати спеціаліста для отримання зразків для експертизи. Залучені спеціалісти надають консультацію та технічну допомогу суб'єкту розслідування відносно стану об'єктів, можливості отримання зразків, методів їх отримання, фіксують хід та результати слідчої (розшукової) дії, упаковують додатки до протоколу. Частіше за все як спеціалістів залучають інспекторів-криміналістів (техніків-криміналістів) – працівників слідчих підрозділів Національної поліції. У випадках отримання деяких біологічних зразків у особи (слини, запаху, зрізів нігтів, голосу, почерку тощо) залучення відповідного спеціаліста є строго рекомендованим (лікар, судово-медичний експерт тощо).

До учасників також відносяться працівники спецпідрозділів Національної поліції України, які залучаються при примусовому характері процесуальної дії.

6. Підготовка необхідних техніко-криміналістичних та спеціальних засобів. Крім уніфікованої валізи слідчого (незалежно від її модифікації), під час отримання зразків для експертизи можуть застосовуватись: засоби звуко- та відеофіксації, засоби додаткового та спеціального освітлення, спеціальні медичні прилади та приладдя, дактилоскопічні набори (сканери), спеціальні пакувальні матеріали тощо.

Необхідність у спеціальному транспорті може виникнути у випадках, коли особа знаходиться під арештом, і її необхідно доставити до місця отримання зразків для експертизи з додержанням правил транспортування даної категорії осіб.

7. Складання плану отримання зразків для експертизи. Зважаючи на те, що отримання зразків для експертизи досить складна слідча (розшукова) дія, що нерідко має примусовий характер, рекомендується складати план її проведення.

Спеціально розробленої форми плану не існує, оскільки суб'єкт розслідування не завжди може передбачати розвиток подій та поведінку осіб, у володінні яких знаходяться речі та документи, зразки з яких планується отримати. Проте план отримання зразків для експертизи, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, повинен передбачати певні тактико-організаційні дії та заходи, що спрямовані на встановлення обставин кримінального правопорушення. А саме: місце і час проведення слідчої (розшукової) дії; учасників слідчої (розшукової) дії, їх дії під час отримання зразків для експертизи; перелік зразків та їх кількість, послідовність їх отримання; техніко-криміналістичні і допоміжні технічні засоби; заходи з можливого застосування примусу під час проведення слідчої (розшукової) дії та суб'єктів його застосування; конкретних відповідальних осіб за виконання організаційно-технічних заходів.

Безпосередньо на місці отримання зразків для експертизи суб'єкт розслідування повинен здійснити такі організаційні заходи:

1. Забезпечити належні умови для отримання зразків для експертизи та розташування всіх учасників цієї слідчої (розшукової) дії.

2. Організувати охорону місця отримання зразків для експертизи з метою недопущення псування та пошкодження речей і документів, зразки з яких отримуються, та самих зразків.

3. Провести інструктивну нараду з усіма учасниками, роз'яснити мету і зміст слідчої (розшукової) дії, порядок її проведення, права та обов'язки учасників тощо.

Криміналістичною теорією і практикою напрацьований комплекс тактичних прийомів, які забезпечують об'єктивність і повноту результатів відповідної процесуальної дії. Здебільшого розроблені тактичні комбінації реалізуються при отриманні біологічних зразків у особи, враховуючи природу походження необхідних зразків – жива людина як джерело криміналістично значущої інформації. Тому більш доцільно детально зупинитися на робочому етапі отримання саме біологічних зразків у особи.

В умовах змагальності сторін кримінального судочинства та можливості впливу суб'єкта розслідування на підозрюваного чи обвинуваченого (у тому числі під час отримання зразків для експертизи) трансформується думка вчених щодо відсутності тактики у провадженні такої слідчої (розшукової) дії, як проведення експертизи [10, с. 114–115]. Адже саме слідча тактика у поєднанні з процесуальними правилами та організаційними заходами дозволить суб'єкту розслідування забезпечити відбирання біологічних зразків у особи, в тому числі примусове, не принижуючи при цьому її честь і гідність та не утворюючи небезпеки для її здоров'я.

При цьому необхідно розуміти, що існують певні види зразків, отримати які навіть примусово, без волі особи, неможливо. До таких зразків належать: зразки почерку особи, зразки голосу особи, мовлення. Якщо особа відмовляється добровільно надавати зразки почерку, то примусити її це зробити, або якось вплинути на неї, щоб вона це зробила, неможливо. Така ж ситуація і зі зразками голосу та мовлення: всупереч волі особи отримати дані зразки неможливо – людина буде або мовчати або викривлювати, спотворювати свій голос та мовлення.

Але уникнути процесуальної процедури примусового отримання зразків в повному обсязі суб'єкту розслідування не вдасться, враховуючи положення ч. 5 ст. 38 КПК України, яка зобов'язує орган досудового розслідування застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Для отримання біологічних зразків у особи рекомендується запросити особу до місця розташування органу досудового розслідування (якщо особа не перебуває в спеціальних закладах), за виключенням випадків, коли отримання зразків біологічного походження передбачає спеціальні умови, методики, дотримання стерильності або застосування спеціальних технічних засобів.

Особі пред'являється постанова прокурора на отримання зразків для експертизи, роз'яснюються її права щодо надання зразків та пропонується надати зразки добровільно.

Якщо особа не заперечує щодо добровільного надання зразків, то проводиться відібрання відповідних зразків, про що складається протокол.

Якщо ж особа відмовляється надавати зразки добровільно, то зразки не відбираються. За таких результатів слідчої (розшукової) дії теж складається протокол, в якому зазначається, що особа відмовилася від добровільного надання зразків. Протокол підписують всі учасники слідчої (розшукової) дії, а, якщо особа відмовляється підписувати протокол, поняті посвідчують це в протоколі додатково. У випадку відмови від добровільного надання зразків рекомендуються застосовувати технічні засоби відео- та звукофіксації.

Після цього суб'єкт розслідування звертається до суду щодо примусового отримання необхідних біологічних зразків у особи. А в разі, коли ініціатором відібрання зразків є сторона захисту, то до суду звертається сторона захисту. В такому випадку слідчий суддя, суд своєю ухвалою може доручити прокурору, слідчому відібрати біологічні зразки у особи примусово.

Процесуальною підставою для примусового відбирання біологічних зразків у особи є ухвала слідчого судді, суду.

До тактичних аспектів примусового відбирання біологічних зразків у особи слід віднести безпосередній вплив суб'єкта розслідування на особу, у якої планується відібрати біологічні зразки, або через її захисника, метою якого є схиляння особи до добровільного надання необхідних біологічних зразків [11, с. 38].

Пропонування особі добровільно пройти освідування законодавець нормативно закріпив у частині третій ст. 241 КПК України, зазначивши, що лише після її відмови освідування проводять примусово. Аналогічний порядок поширюється і на відбирання біологічних зразків у особи.

З урахуванням напрацювань криміналістичної тактики вважаємо за необхідне пропонувати особі надати біологічні зразки добровільно, навіть за наявності процесуальної підстави для примусового відібрання таких зразків. При цьому суб'єкт розслідування має чітко роз'яснити особі або її захиснику, що передбачає механізм примусу та як саме його буде реалізовано у разі відмови особи добровільно надати необхідні зразки. Пропонується навіть деталізувати уявний хід цієї дії, зазначивши, скільки працівників спецпідрозділу залучають до її проведення, які у них повноваження щодо обмеження особи тощо. Така деталізація не повинна мати погрозливий характер. Її метою є виключно інформування особи щодо некомфортності та невідворотності такої дії у випадку її примусового характеру. Після такого інформування та демонстрації готовності суб'єкта розслідування до примусового відбирання зразків більшість осіб погодиться на добровільне їх надання. В окремих випадках можна впливати на особу через її захисника – особу, до якої у підозрюваного чи обвинуваченого підвищений ступінь довіри порівняно зі слідчим, прокурором. При цьому пропозиція щодо добровільного надання зразків буде переконливішою за умови здійснення рекомендованих організаційних заходів, що підтверджують неминучість застосування механізму примусу [11, с. 38].

Якщо ж особа все одно відмовляється від добровільного надання зразків, застосовується законний механізм примусу. Необхідно пам'ятати, що примус мають право застосовувати лише спеціально уповноважені на застосування примусу особи – співробітники спецпідрозділів Національної поліції, які залучаються до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, але ні в якому разі суб'єкт розслідування чи працівники оперативних підрозділів. Застосування примусу не повинно перевищувати меж, необхідних для подолання протидії особи щодо надання необхідних зразків, та не перетворюватися в катування чи жорстоке поводження [12]. Для цього дії співробітників повинні бути цілеспрямовані, злагоджені, чітко підпорядковані командам слідчого, прокурора. Допускається застосування заходів фізичного впливу та спецзасобів (наручників).

При застосуванні примусу в ході отримання зразків для експертизи рекомендується застосовувати засоби відео- та звукофіксації.

Як і при проведенні всіх інших слідчих (розшукових) дій фіксація ходу і результатів отримання зразків для експертизи має важливе значення, особливо у випадках застосування примусу при відібранні біологічних зразків у особи.

Основним способом фіксації отримання зразків для експертизи є протокол. Протокол отримання зразків для експертизи складається із трьох частин – вступної, описової і заключної.

В описовій частині протоколу отримання зразків для експертизи відображається, які саме зразки відбиралися, в який спосіб, за яких умов, кількість відібраних зразків. Якщо проводилося вилучення речей і документів, а не зняття з них копій, то про це теж вказується в описовій частині протоколу.

Якщо відібрання біологічних зразків у особи проводилося примусово, то в описовій частині протоколу детально вказується, як саме застосовувався примус, хто його застосовував та в якій мірі.

Якщо відібрання біологічних зразків у особи було пов'язано з її оголенням та проводилося лікарем або судово-медичним експертом без участі суб'єкта розслідування, то описова частина протоколу отримання зразків для експертизи складається зі слів лікаря (судово-медичного експерта), який залучався до проведення слідчої (розшукової) дії як спеціаліст.

У заключній частині протоколу відображаються всі відомості про отримані зразки: вид, кількість, спосіб упакування. При цьому необхідно пам'ятати, що упаковувати отримані зразки необхідно з урахуванням природи їх походження: біологічні зразки особи

(слина, сперма, кров тощо) повинні упаковуватися таким чином, щоб не лише забезпечувалася неможливість стороннього доступу до них, але також і їх збереженість для проведення експертизи. Для цього відібрані біологічні зразки або просушуються перед упакуванням, або упаковуються в спеціальні скляні контейнери та відразу направляються на експертизу.

Зразки з речей і документів (або самі речі і документи в разі їх вилучення), а також інші біологічні зразки особи (відбитки пальців рук, зразки почерку, зразки голосу тощо) упаковуються таким чином, щоб унеможливлювався сторонній доступ до них.

Відібрані зразки в упакованому вигляді долучаються до протоколу отримання зразків для експертизи як додатки, про що теж вказується в заключній частині протоколу. На всіх додатках робиться пояснювальний запис та розписуються всі учасники слідчої (розшукової) дії.

Додатками до протоколу отримання зразків для експертизи також можуть бути письмові пояснення спеціалістів, що залучалися до слідчої (розшукової) дії, та технічні носії інформації з матеріалами звуко- та відеофіксації, якщо застосовувалися технічні засоби фіксації.

Після складання протоколу суб'єкт розслідування зачитує його учасникам слідчої (розшукової) дії або надає його їм для ознайомлення. Якщо учасники слідчої (розшукової) дії мають зауваження або доповнення, вони вносяться до протоколу.

Якщо відібрання біологічних зразків у особи проводилося примусово, копія протоколу слідчої (розшукової) дії надається особі, у якої відбиралися зразки.

Висновки. З огляду на наявні проблемні аспекти отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні, відсутність механізму примусового відбирання біологічних зразків в особи, ефективність і правомірність проведення цієї процесуальної дії безпосередньо залежить від професійної компетентності суб'єкта розслідування, а саме від правильного розуміння виду зразків, якісної організації проведення слідчої (розшукової) дії, вибору тактичної лінії поведінки з метою впливу на слідчу ситуацію.

Застосування суб'єктами розслідування запропонованої системи тактичних прийомів дозволить працівникам правоохоронних органів забезпечити належне збирання, оцінку та перевірку доказів у кримінальному провадженні шляхом отримання зразків для експертизи, що, у свою чергу, гарантуватиме належність та допустимість результатів експертизи у вигляді висновку експерта.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.

2. Козак О.В. Одержання зразків для експертного дослідження у кримінальному судочинстві України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2011. 207 с.

3. Галаган В.І., Козак О.В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України : монографія. [2-ге вид., переробл. та допов.]. Краматорськ : ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.

4. Котляренко Л.Т. Отобрание биологических образцов для экспертного исследования: проблемные аспекты правового регулирования. *Актуальные проблемы организации судебно-экспертного и технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений на современном этапе* : сборн. материал. межд. научн.-практ. конф. / [сост. О.В. Неня, О.П. Лемешко] ; под ред. Д.В. Жидкова. Київ : ООО «ПК» Типография от «А» до «Я», 2014. С. 50–53.

5. Баулін О.В. Актуальні питання отримання зразків для експертизи у досудовому розслідуванні. *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу* : матер. міжвідом. наук.-практ. семінару (м. Київ, 29 травня 2014 р.) / укл. А.О. Полтавський, О.В. Юдіна ; за заг. ред. О.Г. Рувіна. Київ, 2014.

6. Карпов Н.С. Отримання зразків для проведення експертизи. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку* : збір. матер. круг. столу. Київ : Навч.-наук. ін-т підг. фах. для екс.-крим. підр. Нац. акад. внутр. справ, 2015.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

8. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва : Норма, 2006. 656 с.

9. Баулін О.В. Особливості отримання біологічних зразків особи для проведення експертизи у досудовому розслідуванні. *Криминалистика и судебная експертиза*. 2015. Вип. 60. С. 222–231.

10. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ, 2002.

11. Антонюк П.Є. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2017. №. 1. С. 34–39.

12. ГПУ підкреслює, що примусовий відбір ДНК у підозрюваних у вбивстві О. Бузини – А. Медведька та Д. Поліщука дозволив суд. URL : https://protocol.ua/ru/gpu_pidkreslyue_shcho_primusoviy_vidbir_dnk_u_pidozryuvanih_u_vbivstvi_o_buzini_a_medvedka_ta_d_polishchuka_dozvoliv_sud/.